

סימן לו

בענין איסור התחומים מדאורייתא

(ג) והוסיף המנ"ח לעורר האם היוצא חוץ לתחום י"ב מיל דאורייתא יש לו ד"א שנחשבים כמקומו או שלא יזוז ממקומו, וכתב דמסתבר שיש לו ד"א דהא בגמ' נא. איתא הני ד"א היכא כתיבי שבו איש תחתיו ואע"ג דלמ"ד תחומין דרבנן ע"כ זה רק אסמכתא מ"מ למ"ד תחומין דאורייתא או להשיטות ד"ב מיל דאורייתא שפיר קאי קרא על תחום דאורייתא ומוכח מקרא זה דבר תורה דיש לו ד"א ביוצא חוץ לתחום וכפי שפרש"י שפסוק זה קאי על היוצא חוץ לתחום. לפי"ז כתב דאם יוצא חוץ לתחום אפי' אמה אחת לוקה, אבל אם יוסיף להתרחק לא ילקה אא"כ יצא מד' אמותיו שנתנה לו התורה כיון שהתורה זיכתה לו ד"א, ואם יצא מד"א אלו ויזכה בד"א חדשות שוב לא ילקה אא"כ יצא מד"א אלו שזכה בהן.

אך הקשה המנ"ח מהא דמבואר בגמ' (מה:): דכל היוצאים חוץ לתחום ברשות יש להם אלפים אמה במקום שהגיע, וכן אם כבר נעשה מעשה יש לו במקום הזה אלפים כאילו שבת ביה"ש, וכן הא דתקון ר"ג (בגמ' ר"ה כג:): לעדי קידוש החודש שיהא להם אלפים במקום שהגיעו, דבשלמא חוץ לתחום דרבנן שפיר תקון דהם אמרו והם אמרו אבל חוץ ל"ב מיל דאורייתא היאך תיקן שיוכלו להלך בקום ועשה אלפים לכל רוח, גם מסתמא ר"ע דס"ל דתחום אלפים דאורייתא לא פליג על תקנתיה דר"ג וא"כ איך הלכו השלוחים יותר מד"א במקום שהגיעו אפילו כשיצאו חוץ לתחום אלפים אמה בלבד. ונשאר בצ"ע.

עוד הקשה מהא דמבואר ביומא (סז:). לגבי שעיר המשתלח שהמשלח היה חוזר מהצוק למקומו אפי' שיצא חוץ ל"ב מיל, והנה כאן יצא תחום דאורייתא והיאך מתירים לו איסור תורה לחזור למקומו, ויותר מזה הא מתני' התם ר"מ היא ור"מ ס"ל דתחום אלפים דאורייתא כר"ע ואיך חוזר למקומו אחר שיצא תחום אלפים דאורייתא, ותירץ ע"פ מה שמצא בתוס' ישנים סוף יומא דאיסור תורה הוא דוקא להתרחק מתחומו שהיה בתחילת שבת אבל בחזור למקומו אין איסור תורה לחזור אפי' ביותר מתחום דאורייתא כיון דהאיסור הוא אל יצא איש ממקומו דהיינו להתרחק ממקומו אבל כשחוזר למקומו אדרבא אינו מתרחק אלא מתקרב למקומו, ומיושב מה שהמשלח את השעיר יכול לחזור חזרה. אבל עדיין קשה מתקנת ר"ג היאך התיירו להם להתרחק כשיעור אלפים לכל רוח, ודוחק לומר דלא תיקן ר"ג אלא לשלוחים שרק הגיעו חוץ לתחום אלפים ולא לאלו שהגיעו חוץ ל"ב מיל, וצ"ע.

(ד) והנה נקט המנ"ח כדבר פשוט בהאי דינא שנותנים ד"א ליוצא חוץ לתחום דאורייתא, שאם שוב יצא מהד"א הרי הוא שוב לוקה. וכן נקט אבני נזר (או"ח ש"ז

(א) בפרשת המן שבפרשת בשלח כתיב שבו איש תחתיו אל יצא איש ממקומו ביום השביעי. ודרשו בגמ' (עירובין נא.) הני אלפים אמה היכן כתיב דתניא שבו איש תחתיו אלו ארבע אמות אל יצא איש ממקומו אלו אלפים אמה. וכתבו הראשונים סופ"ק (יז:): דלפי ר"ע ור"מ דס"ל תחומין דאורייתא אזי פסוקים אלו דרשה גמורה הם אבל לחכמים דס"ל תחומין דרבנן צ"ל דאסמכתא בעלמא נינהו, אולם הרי"ף סופ"ק הביא בשם הירושלמי דכו"ע מודו דתחומין י"ב מיל מדאורייתא ולפי"ז קראי קאי על י"ב מיל, אך הרמב"ן פליג וס"ל דלמ"ד תחומין דרבנן ליכא כלל תחומין דאורייתא וכן נקטו עוד ראשונים וקראי אסמכתא בעלמא. ונמצא דנחלקו תנאי אי תחום אלפים הוי דאורייתא ובדעת חכמים דס"ל תחומין דרבנן נחלקו הראשונים אי מודו דתחומין י"ב מיל דאורייתא או לא ונפק"מ אי הפסוקים איירו ב"ב מיל או שאינם אלא אסמכתא בעלמא.

(ב) ובמנ"ח (כ"ד ד' ה') מעורר שאלה האם כל הדינים שלמדנו בפרק רביעי דעירובין הם רק בתחומין דרבנן או שמא גם בתחום י"ב מיל להשיטות שזה דאורייתא נאמרו דינים אלו. והוא מסתפק בהאי דינא ששנינו (מה:): שאם היה ישן תוך התחום של עיר בליל שבת וניעור קנה שביתה כאנשי העיר ויש לו מן העיר אלפים לכל רוח כיון שהיה דעתו להכנס לעיר, האם ד"ז נוהג גם לענין י"ב מיל דאורייתא, דאפשר דוקא בתחומין דרבנן אמרו כן אבל בתחומין דאורייתא קונה שביתה במקום שעומד שם כיון שלא היה לו דעת ביה"ש לקנות בעיר. וכתב דצ"ע בכל פירקין לדעת באיזה דינים שווין דאורייתא ורבנן ובאיזה לא.

והנה בנוגע לענין עירוב ע"י פת או ע"י רגליו או ע"י שאומר שביתתי במקום פלוני ששנינו מט: כבר כתב הרמב"ן (הובא במ"מ פ"ו מעירובין ה"ו) דאפי' למ"ד תחומין דאורייתא מ"מ התחום נמדד ממקום שביתתו וכשמערב ע"י פת או רגליו ואפי' כשאומר שביתתי במקום פלוני הרי"ז חשיב מקומו ונמצא שעירובין אלו הוו גדרים ב"ממקומו" דאורייתא.

אולם צ"ע למה לא העיר המנ"ח מהסוגיא הראשונה דפרק מי שהוציאנהו (מא:): שבהוציאנהו חוץ לתחום תיקן ר"ג שיש לו הילוך דיר וסהר, האם כשהוציאנהו חוץ לתחום י"ב מיל דאורייתא גם יהא לו הילוך דיר וסהר, ובפרט דיש להסתפק להנך ראשונים דס"ל שרק ביצא באונס הקלו לתת לו דיר וסהר ולא במזיד, האם יקלו עליו בתחומין דאורייתא. וכן בהאי דינא דהוציאנהו והחזירוהו לעיר שהקלו להחשיבו כאילו לא יצא, האם יקלו עליו גם ביצא חוץ ל"ב מיל דאורייתא. וצ"ע מ"ט לא העיר מזה המנ"ח.

א' אלא שלכאור' החמיר יותר, שכתב שהיוצא חוץ לתחום דאורייתא אזי על כל פסיעה ופסיעה לוקה מחדש ואע"פ שאם אכל חצי זית חלב ועוד חצי זית חלב ועוד חצי זית, הריהו לוקה אחר החצי השני ואינו לוקה שוב אחר חצי השלישי כיון שהוא נחשב בפ"ע, מ"מ בתחומין לוקה מה"ת מחדש על כל פסיעה ופסיעה. אבל המנ"ח לא נקט שלוקה על כל פסיעה אלא על כל יציאת ד"א וד"א ומשום דאחר שיצא מד"א אלו הרי זיכתה לו התורה ד"א חדשות וא"כ לא ילקה על פסיעה גרידא אא"כ שוב יצא מהד"א, ושמא גם אבנ"ז אין כוונתו לומר שילקה על כל פסיעה ממש, אלא ילקה על כל פסיעה שיצא מהד"א שזכה בהם. עכ"פ גם אבנ"ז נקט כהמנ"ח דאחר שיצא חוץ לתחום הריהו לוקה על כל יציאת ד"א שזיכתה לו תורה ואפי' שיצא מהם פסיעה אחת.

אולם יש מהאחרונים שנקטו (עמודי אור ועוד) דמאחר שהאיסור הוא הליכת אלפים א"כ כשיוצא חוץ לתחום לא יעבור עוד איסור אא"כ ילך עוד אלפים אמה שזהו עוד שיעור הילוך האסור, וזה דומיא דהמשל שהביא אבנ"ז שאינו לוקה שוב אחר אכילת חצי זית השלישי א"כ אכל כזית שלם כשיעור החיוב וה"נ בתחומין לא יתחייב שוב עד שילך אלפיים אמה נוספות. ולפי דבריהם אפי' שמדברנן אסור לצאת מד"א החדשות שזכה לו, מ"מ מה"ת לא ילקה אא"כ הלך עוד אלפים אמה שזהו שיעור הליכה האסורה בשבת. ולפי שיטתם מיושבת הקושיא מהא דתיקן ר"ג אלפים לכל רוח להיוצאים ברשות כיון שבאמת עד אלפים אין איסור הליכה מהתורה ולכן התקין להם עד שיעור אלפים. אולם להמנ"ח וסייעתו שלוקים על כל יציאת ד"א קשיא מהא דתיקן ר"ג.

(ה) **ובאמת** קושיא זו כבר הקשה הרמב"ן (מג.), ומשום שנקט כהמנ"ח שהיוצא חוץ לתחום חייב על כל יציאת ד"א, (ועיי"ש בלשון קושיתו שכתב דלמה לא יתחייב על כל פסיעה ופסיעה ואח"כ המשיך להקשות דמ"ט לא יתחייב על כל ד"א וד"א ואיך התיר ר"ג, וצ"ל שכוונתו שיתחייב על כל פסיעה חוץ לד"א שזיכתה לו תורה והר"ז סייעתא למה שפירשנו בדעת אבנ"ז) ומש"ה הקשה איך התיר ר"ג ליתן להיוצאים ברשות אלפים לכל רוח, דהא ודאי ר"מ ור"ע דס"ל תחומין אלפים דאורייתא לא פליגי על ר"ג. ומכאן זה הוכיח לחדש דמה שהיוצא חוץ לתחום אלפים למ"ד דאורייתא הוא לוקה, היינו דוקא כשמהלך את כל האלפים שלא ברשות אבל אם תחילת הליכת האלפים היה ברשות כגון להציל ולקה"ח וכדו' אזי אפי' שגמר הליכת האלפים הוי שלא ברשות אינו לוקה אח"כ על היציאה חוץ לתחום ומשום ששיעור חלק מהאלפים שהלך ברשות אינו מצטרף לשיעור אלפים לענין שיחשב שיצא חוץ לתחום אא"כ ילך את כל שיעור אלפים שלא ברשות, ולכן כתב הרמב"ן שאם כל הליכת אלפים ידידה הוי ברשות ורק בסוף אלפים נגמרה רשותו כגון שאמרו לו שנעשה מעשה או שגמר להציל אזי מונים לו אלפים אמה חדשות כיון שהאלפים דברשות אינן מצטרפות להחשיבו יוצא חוץ

לתחום ומש"ה ר"ג לא תיקן נגד דין דאורייתא דאחר שהשלוחים קיימו מצותן מונים להם מה"ת אלפים חדשות. והוסיף הרמב"ן יתירה מזו דלפי הצד בגמ' שאין תחומין למעלה מעשרה, אין מצרפים לשיעור אלפים את ההליכה למעלה מעשרה (כגון בספינה) אלא מונים לשיעור אלפים רק את מה שהלך תוך עשרה.

ובאמרי בינה (שבת ל"ד) הרגיש בדברי הרמב"ן וכתב שלפי דבריו מיושבת קושית הרוקח שהקשה דבגמ' שבת איתא שבשעת מתן תורה חזרו ישראל לאחוריהם י"ב מיל על כל דיבור ודיבור וחזרו למקומם. והלא מתן תורה היה בשבת וא"כ להסוכרים שתחום י"ב מיל דאורייתא היאך חזרו להר סיני מהלך י"ב מיל הרי מה"ת אסור היוצא חוץ לתחום לחזור למקומו. ולפי התוס' ישנים ביומא שהביא המנ"ח ל"ק כיון שלחזור למקומם ליכא איסור מה"ת, אבל הרוקח שנקט לא כך הקשה היאך חזרו מחוץ לתחום, ותיריך דלא חשיב חוץ לתחום כיון שהעננים הוו מחיצה. והקשה ע"ז אמרי בינה דבגמ' משמע שעננים לא הוו מחיצה יעו"ש, אך לפי הרמב"ן ניהא כיון דמה שחזרו לאחוריהם לא היה מדעתם אלא לאונסם כמ"ש מלאכי צבקות ידודן וכו' דהיינו שהמלאכים הולכים לאחוריהם ונמצא שההליכה היתה בהיתר מש"ה אין הליכה זו נחשבת הליכת ג' פרסאות באיסור ושפיר מונים להם ג' פרסאות מחדש ושפיר יכולים לחזור.

(ו) **ובאבי** עזרי (מהדו"ג פכ"ז מהל' שבת ה"א) תמה על הרמב"ן דלכאור' סתר עצמו מיניה וביה, דלכאור' השאלה הנידונה באחרונים אם היוצא חוץ לתחום דאורייתא לוקה אח"כ על כל יציאת ד"א כהמנ"ח או שאינו לוקה אא"כ יצא שוב עוד אלפים כהעמודי אור תלויה בחקירה שיש לחקור האם גדר איסור יציאה חוץ לתחום פירושו שהתורה אסרה הליכה מרובה של אלפים כעין טרחא או דיילא אלפים אמה הם תחומו והתורה אסרה היציאה מתחומו, דאם התורה אסרה הליכה מרובה שהשיעור שלה הוא אלפים אזי אם הוא כבר הלך אלפים כדי להתחייב פעם שניה צריך שילך עוד אלפים דהא א"א לתת לו מלקות על הליכת ד"א נוספות ע"י שנצרף להם את טרחת אלפים הקודמת ומכיון שכבר לקה על אלפים הראשונות צריך להיות כמש"כ אחרונים שאינו לוקה אא"כ ילך שוב עוד אלפים, אבל המנ"ח שנקט שלוקה על כל ד"א הר"ז משום דס"ל שהאיסור הוא היציאה חוץ לתחום והתחום הוא בסוף אלפים מש"ה כשיוצא חוץ לתחום הוא לוקה וכשמוסיף להתרחק מהתחום ע"י יציאה נוספת מד"א שזיכתה לו תורה הר"ז חשיב עוד יציאה מהתחום ושוב לוקה. והנה מש"כ הרמב"ן שהליכה ברשות אינה נמנית לשיעור אלפים כ"ז שייך אם האיסור הוא עצם הליכת אלפים דאז אם ההליכה היתה באונס לא שייך ללקות עליה, אבל אם האיסור הוא היציאה חוץ לתחום והתחום הוא בסוף אלפים א"כ מה איכפת לן אם הגיע לסוף אלפים באונס או ברצון סו"ס האיסור אינו אלא עצם היציאה מתוך התחום לחוץ לתחום ואם עשה כן לדעת לוקה, ואם כתב הרמב"ן שהליכה ברשות

הזה". וע"ש שהביא ראייה גדולה מהגמ' דלא כהגר"ח, דלכאורה יהיה נפק"מ בספק זה אם יעביר ד' אמות ברה"ר ויחזור ויניח בתוך ד' אמות, דאם ההעברה ד"א ברה"ר היא המלאכה, והעקירה וההנחה הם תנאי במלאכה, יתחייב גם בכה"ג, אבל אם גדר המלאכה הוא מגדרי שינוי רשות לא יתחייב אלא כשהניח לסוף ד"א, ומפורש מוכח בגמ' שבת ק. דתנן חוץ לד"א ונתגלגל בתוך ד"א חייב והקשו בגמ' והא לא נח, ובפרש"י דאם לא נח בסוף הד"א אף שנח בתוך הד"א לאחר שנתגלגל מחוץ להם פטור, ומוכח דשינוי רשות הוא עיקר המלאכה, והביא שם עוד ראייה. יעו"ש.

ח) ונראה לבאר הגדר במוציא מרשות לרשות, דהנה הראשונים בריש שבת (ב.) כתבו שהוצאה מלאכה גרועה היא, וכשנדייק בלשונם נבחין הבדל בין לשון התוס' ובין לשון הרמב"ן הרשב"א והריטב"א, התוס' כתבו שהגרועות היא "דמה לי מוציא מרה"י לרה"ר מה לי מוציא מרה"י לרה"י". והיינו דלתוס' לא הוקשה מה שהמלאכה תלויה בשינוי הרשות ולא בטרחת המשא, אלא הוקשה להם ממה שהבדילו בין רשות היחיד אחרת לרשות הרבים ש"מ שיש חילוקים וגדרים דקים יותר במלאכה זו, וזה גדרה של מלאכה גרועה שא"א למילף בה מילתא ממילתא לאחר שחזינן שגדריה דקים ביותר. אבל הרמב"ן כתב "שאלו פנה מזוית לזוית משא גדול פטור, והוציא קצת מרשות לרשות חייב משא"כ בשאר כל המלאכות שאינן אסורות אלא מצד עצמן באיזה רשות שתעשה". וצ"ב הלא האיסור הוא עצם הדבר שהחפץ יוצא מרשות לרשות אבל בתוך הבית יכול לעשות מה שרוצה, וחזינן ברמב"ן שנקט שאיסור הוצאה אינה מלאכה הנעשית בחפץ כשאר המלאכות אלא מלאכה שתלויה בגברא העושה דהיינו שעצם הפעולה והטירחא שבעשה זו היא שאסרתו התורה ולכן כתב בטעם שהוצאה מלאכה גרועה שאם עושה פעולת טירחא גדולה בתוך הבית ע"י שמטלטל משאות כבדים לא נאסר אבל כשמוציא מרשות לרשות אפילו דבר קל כבר איכא בזה פעולה האסורה. נמצא שנחלקו התוס' והרמב"ן בגדר איסור הוצאה מרשות לרשות, לפי התוס' שהמלאכה תלויה בשינוי הרשות אזי המלאכה היא בחפץ שמשנים רשותו ממקום למקום אבל לפי הרמב"ן האיסור הוא הפעולה מה שטורח, ולכן עצם מה שתלו מלאכה שיסודה בטירחא, בשינוי רשות, חידוש הוא בלא סברא ולא ילפינן מינה.

נמצא דלפי הרמב"ן יסוד איסור ההוצאה משום טירחא הוא, ואעפ"כ חדשה תורה דלא תליא אלא בשינוי רשות וזהו החידוש שבהוצאה. עכ"פ שמעינן שאפי' במקום שהאיסור הוא הטירחא והפעולה, שייכת הלכה שזה רק בתנאי שיציא מרשות לרשות, דהיינו שהתורה הגדירה שהפעולה נחשבת פעולה חשובה רק אם נלוית אליה שינוי רשות, ואם לא אין חשיבות לפעולה.

השתא דאתינן להכי י"ל דגם במעביר ד"א ברה"ר שחזינן ברמב"ן כהגר"ח (כיון שדימה תחומין דג' פרסאות להעברה) הגדר הוא נמי כמוציא מרשות לרשות, דהיינו

אינה נמנית לשיעור אלפים ע"כ דס"ל שהאיסור הוא הליכה מרובה דאלפים וא"כ איך כתב בקושינו שיתחייב על כל ד"א וד"א כהמנ"ח שהאיסור הוא היציאה חוץ לתחום, הלא ס"ל שהליכה ברשות לא מצטרפת ללקות עליה וזה יתכן רק אי נימא שההליכה היא האיסור ולא היציאה, וצ"ע. ובאבי עזרי תירץ שזה גופא מה שנשתנה בין קושית הרמב"ן ותירוץו, דבקושיא סבר שהאיסור הוא היציאה ולכן הקשה איך תיקן ר"ג שיש להם אלפים הלא מה"ת לוקה על כל יציאת ד"א וזוהי הוכיח בתירוצו שהאיסור הוא עצם ההליכה וטרחת אלפים ומש"ה כיון שהלכו ברשות שפיר מונים להם מה"ת אלפים חדשות.

ז) והנה לשון הרמב"ן כשמבאר תירוץו הוא "דג' פרסאות בהילוך של תורה כד' אמות של העברה ברה"ר, כל שמעביר מתחילת ארבע לסוף ארבע באיסור חייב, וכל שמהלך ג' פרסאות באיסור הוא לוקה, ובשלא הלך ואין ביציאתו חוץ לתחום איסור אין בהילוכו משום חיוב תורה עד שיהלך משם שנים עשר מיל". והיינו דפשיטא לרמב"ן דבמעביר ד"א ברה"ר אם העביר חלק מהד"א בהיתר אינו לוקה ולזה דימה הילוך ג' פרסאות.

והנה בגדר מעביר ד"א ברה"ר ישנה חקירה, דבכתבי הגר"ח (קיא) מוכא בשם הגר"ח שיש הבדל בין מעביר ד"א ברה"ר לבין מוציא מרשות לרשות, דמוציא מרשות לרשות האיסור הוא היציאה לרשות אחרת ע"י העקירה והנחה אבל מעביר ד"א ברה"ר האיסור הוא ההליכה במשך ד"א והעברה, דהיינו שכל הד"א הם גורמי החיוב ולא רק היציאה חוץ לד"א גרידא. ועפי"ז מיישב קושית תוס' אליבא דהרמב"ם דבמעביר ד"א ברה"ר כל הד"א הם גורמי החיוב ולכן מיפטר משום קלבדר"מ בורק וקרקע שיראין בהליכתו, אבל במוציא מרשות לרשות שגורמי החיוב אינם אלא ההוצאה ועקירה והנחה ולא מה שבאמצע מש"ה מה שנגמרה המכירה מכי מטא לאויר חצירו, הרגע הזה אינו מעיקר גורמי החיוב ולכן לא מיפטר דקלבדר"מ. ובאבהא"ז (פ"ג מגניבה ה"ב) הביאו והקשה מהגמ' (שבת ו.) דבעי לאוכוחי דמעביר מרה"י לרה"ר דרך כרמלית חייב, מידי דהוי אמעביר חפץ מתחילת ד' לסוף ד' דאע"ג דאי מנח ליה בתוך ד"א פטור כי מנח ליה בסוף ד"א חייב. ופריך מי דמי התם לכל העולם מקום חיוב הוא (ורק למעביר הוי פטור) הכא לכו"ע מקום פטור (כי זה כרמלית). ומוכח שגם במעביר ד"א עיקר החיוב מה שמוציא ממקום שבתחילת ד' למקום שבסוף ד' אמות וכמוציא מרשות לרשות, ואין כל הד"א מגורמי החיוב, דאל"כ לא חשיבא כל תוך ד"א מקום פטור גם לגבי האי גברא דהא כל הד"א מגורמי החיוב הם. וכן משמע בלשון הרמב"ם (פ"ב ה"ח והט"ו) שעיקר החיוב הוא ההוצאה מן הד"א אבל כל הולכת החפץ במשך הד"א אינו עיקר גורם החיוב. וכן מבואר בבעל המאור ר"פ הזורק שדין ד"א הוא שנחשב כמוציא מרה"י לרה"ר ע"ש. ובספר אבי עזרי (מהדו"ק ריש הלכות שבת) דן בספק הזה והביא ראיות לכאן ולכאן וכתב לבסוף על חקירה זו "אני נבון טובא בענין

דלעולם הגדר כהגר"ח שהאיסור הוא הפעולה של העברה ד"א וכל הד"א מגורמי החיוב, ומה שהוכיח באבהא"ז שהאיסור הוא שינוי רשות שמוציא ממקום שבתחילת ד' אמות למקום שסוף ד"א, ל"ק, דשניהם אמת, והגדר הוא שהאיסור הוא הפעולה בתנאי שיהא שינוי רשות, דהיינו שהאיסור הוא הפעולה של העברת ד"א בתנאי שבסופה יהיה הוצאה מרשות, ונמצא ששני גורמים מרכיבים את איסור העברה ד"א, עצם הפעולה מה שמעביר ד"א יחד עם מה שבסופה תהא הוצאה מהרשות שהוא נמצא, דומיא דמש"כ הרמב"ן במוציא מרשות לרשות שיסוד האיסור הוא הטירחא ובתנאי שיוציא מרשות לרשות, אף אנו נאמר כן במעביר ד"א ברה"ר.

לפי"ז מיושב משה"ק אבי עזרי על הגר"ח מהא דמצינו בהעברה שאם חזר לנוח בתוך ד"א פטור דמוכח שהשינוי רשות הוא האיסור ולא מעשה ההעברה. ולפי"ד י"ל דהגדר במעביר ד"א שאע"פ שחויבו על ההעברה אינו מתחייב אלא בצירוף ההוצאה מרשות שנמצא בה, ולכן אם חזר לנוח בתוך הד"א ליכא תנאי דהוצאה. ומש"ה נמי ל"ק קושיית הגר"ז על הגר"ח כיון דכל עוד ליכא שינוי רשות יהא המקום דתוך ד"א כמקום פטור דומיא דכרמלית. ומתאים גם עם המבואר ברמב"ם ובעה"מ שאיסור ההעברה יש בו גדר הוצאה מרשות לרשות, דתרווייהו איתניהו בה דומיא דהוצאה מרשות לרשות להרמב"ן.

ט) ומאחר שהרמב"ן מדמה תחומין דג' פרסאות דאורייתא למעביר ד"א ברה"ר, היה צ"ל שגם בתחומין הגדר הוא כן, דהנה הבאנו חקירה האם האיסור בתחומין הוא הפעולה והטירחא של הליכת אלפים אמה או האיסור הוא שינוי הרשות דהיינו היציאה מתוך תחומו אל חוץ לתחום, ולפמשנת י"ל עד"ז גם באיסורא דתחומין דאע"פ שההליכה מרובה היא האיסור מ"מ לא נשלם איסורא רק בצירוף היציאה מחוץ לתחומו, דומיא דהוצאה לשיטת הרמב"ן שהיא משום טירחא כך גם איסורא דתחומים דמשום טרחא הוא כמ"ש החינוך (מצוה כד) גדרו מורכב מעצם ההליכה בצירוף היציאה מהתחום, דכ"ז משלים ומגדיר את ענין הטירחא שאסרה התורה, מש"ה אם הלך באופן הפטור א"א לחייבו, אבל כשהלך באופן המחייב הרי היציאה מהתחום משלמת חיובו.

אך עדיין קשיא מש"כ הרמב"ן שיוציא חוץ לתחום חייב על כל יציאת ד"א, דאה"נ כשיוציא מר"א שזיכתה לו תורה איכא בזה יציאה מרשות מ"מ אין עוד הליכה וטירחא דאלפים והלא בעינן את שני הדברים, גם פעולת הליכה וגם שינוי רשות והכא אע"ג דאיכא שינוי רשות ויציאה מתחום מ"מ ליכא הליכה דאלפים.

י) ונראה להוסיף בזה עוד יסוד, דהנה יש לדון איך מצרפים את שני חלקי האיסור – הפעולה עם שינוי הרשות יחד, ומהו הגדר בזה, ויש כמה אופנים של צירוף כפי שמבאר בחי' הגרש"ש (כתובות סי' ל"ט), די ש פעולה ארוכה שמורכבת מכמה חלקים, ויש עוד אופן של תנאי כגון שנודר שלא יאכל ככר זה אם יאכל ככר זה דהיינו

שהאיסור הוא הככר שנדר שלא יאכלו והתנאי הוא הככר השני וא"כ הככר השני אינו חלק מהאיסור אלא תנאי, והוסיף הגרש"ש שיש אופן שלישי והוא לאו הניתק לעשה בקיימו ולא קיימו שהגדר הוא שעושה פעולה, אך מה מחשיב את הפעולה הראשונה לעבירה, זה הפעולה השניה, כגון שעשה פעולה של גזל ואם יוסיף לעשות פעולה ולשרוף את החפץ זה מה שהופך את הפעולה הראשונה לעבירה, והר"ז גדר נוסף. נמצא שיש ג' גדרים: פעולה אריכתא, תנאי, ויש גדר שפעולה שניה הופכת פעולה ראשונה לעבירה. ונפק"מ לדין התראה שצריכה להיות לפני העבירה, מתי תהא ההתראה, והנה באיסור של פעולה ארוכה ההתראה צריכה להיות בהתחלה, וב"תנאי" ההתראה צריכה להיות לפני אכילת האיסור ולא לפני אכילת התנאי, ובקיימו ולא קיימו נחלקו הראשונים האם צריך להתרות לפני הפעולה הראשונה או דסגי להתרות לפני הפעולה השניה ההופכת את הראשונה לעבירה יעוי"ש בחי' הגרש"ש שמאריך בזה. אולם עדיין גם על פי גדר זה לא יתיישב מה שהקשינו על הרמב"ן.

יא) ונראה להוסיף בזה עוד נקודה, דבדו"ח לרעק"א (כתובות לא: ד"ה ובאמת לענ"ד) ביאר גדר נוסף, דהנה חיוב קנס הוא בגמר ביאה, ויש הלכה שע"י העראה נחשבת בעולה ותו אינה בתולה, וא"כ הקשו התוס' איך שייך להתחייב קנס בגמר ביאה הלא בשעה שעשה בה העראה הריהו כבר בעולה ואיך יתחייב קנס על גמר ביאה הרי אפי' על בעולת עצמו ליכא קנס, ותיצו דבהכי חייביה רחמנא. וכיאר הגרעק"א הגדר בזה דהנה יש כאן שני חלקים במעשה שאם עשה כ"א לחודיה ליכא חיוב, דאם עשה מעשה השרת בתולים ע"י העראה לא יתחייב, ואילו עשה מעשה גמר ביאה אחרי שאחר קדם לו לעשות מעשה השרה ע"י העראה נמי לא חייב, ומהראוי א"כ שגם בעשה שניהם לא יהא חייב אלא דהכי חייביה רחמנא, והגדר בזה הוא שהחיוב הוא ע"י גמר ביאה אך יש תנאי שהוא יעשה את ההעראה ונמצא שמעשה העראה אינו מחייב אך הוא תנאי החיוב. ולפי"ז כתב רעק"א אם יהיה קלב"מ בשעת העראה יהא פטור, אע"ג שההעראה אינה המחייבת אלא זמן החיוב הוא בגמר ביאה, מ"מ היות וההעראה היא חלק מצורת האיסור א"כ אם יהא קלב"מ בשעת העראה לא יהא חייב, וכלשון התוס' דע"י קלב"מ חשיב כאילו עשאו אחר וה"ע חשבינן שע"י עשאה אחר וא"כ לא יהא חייב. והנה זה ברור שאם אחד יתחייב ממון בתנאי שירדו גשמים שזה תנאי חיצוני, ובשעת קיום התנאי היה קלב"מ, לא יהיה פטור, אבל הכא בהעראה אי"ז תנאי חיצוני אלא צורת האיסור עצמו דהיינו שמתחייב בגמר ביאה אם הצורה הטבעית של האיסור היא שהוא עשה את ההעראה, מש"ה יש בזה קלב"מ.

לפי"ז י"ל שהגדר בתחומין הוא כמ"ש הרעק"א, דבאמת כו"ע לא פליגי ואפי' הרמב"ן מודה לזה שהמחייב בתחומין הוא ההוצאה מרשותו והיציאה מתחומו ולכן אפשר לחייב אח"כ על כל ד"א וד"א כי זה העיקר, אולם

והכא כו"ע יודו שמתרים לפני המחייב דהיינו היציאה מהתחום.

ונתבאר שהגדר של תחומין שאיסורו מורכב משני החלקים, הוי איפכא ממוציא מרשות לרשות, דבהוצאה ביארנו שהעיקר זה הפעולה והטרחא, ושינוי הרשות הוי תנאי גרידא כמ"ש הרמב"ן, ואילו בתחומין העיקר זה היציאה מהתחום, והפעולה של ההליכה היא תנאי ולא עצם המחייב.

יב) והנה הרמב"ן דימה תחומים לד' אמות ברה"ר, א"כ לפי"ז גם ברה"ר השינוי רשות הוא העיקר וההעברה רק תנאי. וא"כ תנאי אינו פוטר בקלבדר"מ, שאף רע"א לא חידש אלא שתנאי נפטר אבל לא פוטר, וא"כ אע"פ שרואים ברמב"ן כהגר"ח שהעברה עצמה היא מעיקר העבירה אבל כיון שאינה אלא כתנאי תהיה המסקנה דלא כהגר"ח שאינה פוטרת בקלבדר"מ, וכמו שנקטו התוס'. והגר"ח שכתב ליישב הרמב"ם יכול לסבור בדעת הרמב"ם שאין לדמות העברה ברה"ר להוצאה מחוץ לתחום, או שבתחומים גופיהו יסבור הרמב"ם דלא כהרמב"ן.

ולפמש"כ הרמב"ן תתברר השאלה ששאלנו בראשית דברינו, מה דין המשנה הראשונה לענין דאורייתא. דכיון שהמשנה איירי בהוציאאוהו עכו"ם באונס ושללא בעבירה א"כ דבכה"ג להרמב"ן אין בכלל דינא דתחומים דאורייתא, ואין מקום לדון בכה"ג בדאורייתא כלל.

התנאי וצורת החיוב הטבעית של היציאה הוא מה שקודם לכן **עשה** פעולה של הליכת אלפים ורק עי"ז יתכן המחייב שהוא היציאה מרשות, דהיינו שצורת העבירה היא אם קודם עשה הליכת אלפים אזי שייך שיתחייב על היציאה מהתחום, ולכן שפיר חייב אח"כ על כל יציאת ד"א כיון שהיא המחייבת ובתנאי שקודם לכן ישנה את צורת העבירה ע"י הליכת אלפים. מעתה אם הליכת האלפים היתה ברשות ובהיתר אין כאן צורת עבירה לחייבו אח"כ על היציאה מהתחום. אבל אם הלך באיסור וישנה את הסיבה לחייבו על עצם היציאה, שפיר יש לחייבו על כל יציאה ויציאה של ד"א וא"צ ללכת שוב אלפים לפני כל יציאה כיון שצורת העבירה קיימת ומהני לכל יציאה המחייבת.

וארווחנא לפי"ז דהנה יש לדון מתי תהא ההתראה לחייב היוצא חוץ לתחום, ולפי האחרונים דס"ל שהיציאה חוץ לתחום היא המחייבת שפיר מהני כשמתרים אותו לפני שעובר מתחומו לחוץ לתחום, אבל לפי הסוברים שעצם ההליכה היא האיסור יצטרכו להתרותו לפני היציאה מביתו וזה לא שמענו שיתרו כל אדם לפני שיוצא מביתו שמא ילך אלפים, ולמשנ"ת נחא דודאי מתרים אותו לפני היציאה מן התחום לכו"ע כי אין צד לומר שההליכה היא המחייבת אלא הצד הוא שההליכה היא תנאי בחיוב של היציאה ותו לא ושפיר מתרים אותו לפני היציאה מהתחום וכדמצינו בקיימו ולא קיימו שיש ראשונים דס"ל שאפשר להתרות לפני הפעולה ההופכת פעולה ראשונה לעבירה,

סימן לו

בענין ח' אמות שנותנים לשביתה

הראשונים שכתבו שיש לו שמונה אמות כחכמים, ואילן בס"י ת"ט ס"א העתיק השו"ע את הגמ' דידן שאם היה תחת האילן פחות משמונה אמות קנה שביתה שהרי מקצת ביתו ניכר, והרמ"א לא השיג כלום. ולכאור' כיון שפסק כחכמים היה צריך להשיג שאם איכא ט"ו אמה תחת האילן נמי קנה.

וכבר במאירי (מט: במשנה בתו"ד "ולא אמרו למעלה") הקשה קושיא זו, ותירץ דהא דאיכא מ"ד במתני' לעיל שיש לו שמונה אמות היינו דוקא היכא דלית ליה אלפים אבל היכא דאית ליה אלפים ודאי שיש לו ד' אמות לרוח אחת בלבד ולא שמונה.

וכ"כ בתוס' הרא"ש (ס: בשם הר"ר אלחנן, דאיתא שם דאם כלתה מידתו בסוף העיר אזי כל העיר כד"א וכו') והקשו הראשונים דלפי חכמים הרי כל העיר כח' אמות, ות"י הר"ר אלחנן שלא נאמרה ההלכה דשמונה אמות אלא היכא שאין לו אלפים, ויעוי"ש שמבאר ד"ז וז"ל: והר"ר אלחנן תירץ דהא דקאמרי רבנן שנותנים לו ח' אמות היינו דוקא לאדם שלא קנה שביתה כגון מי שישן בדרך וילפינן ד' אמות ידיה משבו איש תחתיו אלו ד' אמות וסברי רבנן דהני ארבע אמות הוו דומיא דאלפים דנפקא לן מאל יצא

(א) **בגמ'** (נ:): אלא אמר ר"ה בריה דר"י לא שנו אלא באילן שתחתיו ח' אמות אבל באילן שתחתיו ד' אמות הרי מקצת ביתו ניכר. ופרש"י "על כרחך מקצת ביתו ניכר באותה אמה אמצעית דא"א שלא ביררה לו".

והקשה קרן אורה (מח.) הלא שנינו לעיל מי שישן בדרך ולא ידע שחשיכה יש לו אלפים אמה לכל רוח דברי ריב"נ וחכמים אומרים אין לו אלא ארבע אמות, ובהאי שיעורא דד' אמות איכא ג' שיטות, לפי ר"א הוא באמצעין, לפי ר' יהודה בורר לו ד"א לאיזה צד שירצה, ולפי חכמים מבארת הגמ' (מח.) דסבירא להו שיש לו ד"א לכל רוח דהיינו שמונה אמות יחד. והנה לפי חכמים נמצא שמקומו של עירוב הוא שמונה אמות וא"כ לשיטתם כרי שיהא מקצת ביתו ניכר מהני אפי' אילן שתחתיו ט"ו אמה כיון שיש אמה משותפת לשמונה אמות שמהאי גיסא ולשמונה אמות שמהאי גיסא, ואמאי לא אמר ר"ה דבאילן שתחתיו ט"ו אמה הרי מקצת ביתו ניכר אליבא דחכמים. וכתב קר"א דמכאן הוכיח הרמב"ם דהלכה לא כחכמים.

אמנם על הרמ"א קשיא, דבס"י שצ"ו פסק השו"ע כר"י דבורר לו ד"א לאיזה רוח שירצה, והרמ"א הביא